

УДК 94:327

МОДЕЛІ, ТРАДИЦІЇ Й НОВАЦІЇ СУЧАСНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Рецензія на підручник:

Зонова Т.В. Дипломатія: Моделі, форми, методи: Учебник / Т.В. Зонова. – М.: Аспект Пресс, 2014. – 2-е изд. – 348 с. (ISBN: 978-5-7567-0690-1)

Рецензована праця проф. Т.В.Зонової містить докладну, науково обґрунтовану інформацію про історію і сучасний стан дипломатії, дипломатичних служб світу в умовах глобалізованого простору. У науково-методичному доробку проаналізовано основні завдання дипломатії, досліджується історична еволюція дипломатичних моделей і теорій дипломатії. Значну увагу приділено трансформації дипломатичних структур і реформуванню дипломатичних служб світу в умовах глобалізації, інтеграції, інституціоналізації та регіоналізації. Значна частина розділів присвячена публічній, економічній, мережевій дипломатії і зростаючій ролі багатосторонньої дипломатії (Розділ 4, 5, 6). Проаналізовано нові форми і методи двосторонніх відносин, акцентовано увагу на зростаючій ролі і все більш активній ролі неурядових акторів. Окремий розділ присвячено ролі й місцю гуманітарної дипломатії та досліджується фактор релігії в сучасних міжнародних відносинах в історичному контексті (Розділ 8, с.271-307). Дипломатія в цілому досліджується в історичній ретроспективі та перспективі. Розділ 9 присвячено історії та сучасному стану російської дипломатичної служби (с. 308-347).

**ЦІВАТИЙ В.Г.,
Перший
проректор
з науково-
педагогічної
та навчальної
роботи
Дипломатичної
академії України
при МЗС України,
кандидат
історичних наук,
доцент
кафедри
дипломатичної
та консульської
служби,
заслужений
працівник освіти
України**

Професор Т.В. Зонова опрацювала значний масив першоджерел та наукової літератури, значну кількість преси, на сторінках якої міститься багато цінного фактичного матеріалу з історії, теорії та практики дипломатії.

Цілоком закономірно останнім часом помітно поживався інтерес до історії, теорії та практики світової дипломатії: значно інтенсифікувався пошук і опрацювання дослідниками різноманітної джерельної бази з даної тематики та ґрунтовне, всебічне висвітлення найважливіших сторінок історії та практичної діяльності сучасних дипломатів і дипломатії в цілому. Проте ще й досі бракує фахової літератури з історії дипломатичних служб світу – як узагальнюючих праць, так і спеціальних монографічних досліджень, збірників документів, хрестоматій, енциклопедичних довідників, підручників тощо.

Актуальним, зокрема залишається вислів відомого французького дипломата, політика й історика початку XVI століття Філіпа де Коміна, щодо вирішення конфліктних, проблемних питань за допомогою дипломатії, а не на полях воєнних битв: «Необхідно остерігатися битв і не покладатися на мінливості долі, якщо тільки цих битв можливо уникнути». Аналогічні позиції відстоює і його сучасник – італійський дипломат і політик Нікколо Мак'явеллі. Його погляди знайшли відображення в «Історії Флоренції». У цьому творі він проголошує й обґрунтовує думку про те, що між проявами внутрішньої й зовнішньої політики, між станом країни, її дипломатією й війнами існує безпосередній взаємозв'язок, що війна – це момент політичного життя, продовження в інших формах певної політики. Ця думка, яка на сьогодні є досить тривіальною, у XVI столітті була абсолютно новою.

Тому поява нових публікацій у царині історії, теорії та практики світової дипломатії, у т.ч. – й української, є помітною подією не лише для тих, хто професійно досліджує або вивчає її в рамках фахової підготовки, а й для широкого загалу громадськості, котрий цікавиться минулим своєї держави, її місцем і роллю в міжнародному житті.

Саме до таких праць належить підручник **Тетяни Володимирівни Зонової**, доктора політичних наук, професора кафедри дипломатії Московського державного інституту міжнародних відносин (Університету) МЗС Російської Федерації, Радника 1-го класу, завідувача кафедри дипломатії (з 2000 по 2007 рік), заслуженого діяча науки Російської Федерації. Сфера наукових інтересів проф.

Т.В.Зонової охоплює галузь компаративних досліджень світової політики і дипломатії, у т.ч. процесів інтеграції та її впливу на дипломатичні системи держав світу, питань дипломатії Святого Престолу, дипломатії та дипломатичної служби Італії.

Дане дослідження є багато в чому новаторським як за постановкою проблеми, так і за змістом та актуальністю порушених питань, вирішення яких має не тільки наукове, методичне, навчальне, а й практичне значення.

Рецензована праця спирається насамперед на результати багаторічних досліджень проф. Т.В. Зонової та вивчення архівних матеріалів, на значну й оригінальну джерельну базу. Зокрема, досконале володіння автором методами джерелознавчого аналізу документів дозволило їй опрацювати широкий комплекс документальних матеріалів.

Запропонована структура праці є в цілому науково аргументованою і дозволяє виокремити вузлові питання досліджуваної теми. Практично всі розділи, а їх дев'ять, носять проблемний характер, а їх дослідження й розкриття змісту відзначається досить високим ступенем новизни, оригінальним баченням, оцінкою багатьох історичних фактів дипломатичного буття. Зокрема, характерною особливістю висвітлення дипломатичної діяльності провідних держав світу та компаративний аналіз сучасного стану дипломатичних служб США, Великої Британії, Франції, ФРН, Італії, Російської Федерації, є те, що вони подаються авторкою в тісному взаємозв'язку з концепціями та стратегіями національного розвитку держав на міжнародній арені та розвитком геополітичної ситуації навколо них (Розділ 3, с. 71-95). Це чітко простежується і в ході аналізу формування національних дипломатій держав світу, історичних етапів їх становлення і розвитку, формуванні моделей дипломатії з їх характерними рисами і особливостями. З перших днів існування інститутів дипломатії перед ними постали надзвичайно складні проблеми з розробки основоположних принципів діяльності органів зовнішніх зносин і головних принципів міждержавних відносин, пріоритетів зовнішньої політики та форм і методів дипломатії, «... моделі дипломатії є категорією історичною, на зміну одній моделі приходять інші» (Розділ 1, с. 5).

У кожному з проблемних розділів праці проф. Т.В. Зонова обґрунтовує думку про важливу роль дипломатичних органів, оскільки саме вони сприяли реалізації основного завдання – створення сприятливих умов для захисту і збереження державної

незалежності в розвитку взаємовідносин з міжнародним співтовариством. У питаннях становлення організаційних форм і напрямів взаємозв'язків дипломатії світових державних утворень з іншими державами авторка дотримується позиції, що двосторонні відносини слугували підґрунтям для виникнення загальноєвропейських дипломатичних структур, сприяли вирішенню важливих суспільно-політичних та інституціональних питань (Розділ 7. Дипломатія в умовах європейської інтеграції та регіоналізації, с. 224-270). Зокрема, авторка зазначає, що «субнаціональні регіони все більш рішуче беруть участь у зовнішній діяльності, у т.ч. і в рамках інтеграційних інститутів. Структура представництв і завдання, які перед ними стоять, цілком дозволяють говорити про появу нових форм дипломатичної архітектури, що отримала назву парадипломатії» (с. 264).

Дослідниця справедливо стверджує, що «історія інститутів і моделей дипломатії розкриває перед нами їх різноманітність, а також виокремлює суттєві відмінності в підходах до практики дипломатичної діяльності. Особливого значення набуває дипломатія сьогодення, коли світ стає глобальним, а інститути глобального управління або ще остаточно не сформовані, або перебувають у кризовому стані» (с. 5).

Компаративний аналіз діяльності зовнішньополітичних відомств та дипломатичного корпусу провідних держав світу дозволило проф. Т.В. Зонової зробити важливий висновок: дослідження процесів, що відбуваються в сучасній дипломатії, у повній мірі підтверджують сутнісну ідентичність процесів, які відбуваються у сфері дипломатичної служби різних держав. Зовнішньополітичні відомства відчувають на собі одні й ті ж труднощі, і здійснюють пошук шляхів їх можливого подолання... Про взаємозалежність сучасного світу і про гнучкість дипломатії свідчать і ті нові засоби підтримання дипломатичних відносин, які з'явилися в арсеналі сучасної дипломатії: «представницьке бюро», «бюро по зв'язках», «секції інтересів» та ін. (с. 103-104).

Загалом слід погодитися з авторкою дослідження й відзначити, що формування й діяльність зовнішньополітичних відомств та їх структур у всі історичні періоди свого становлення та розвитку були зумовлені, насамперед, їх прагненням вийти на міжнародний рівень і зайняти лідируючі позиції в системі міжнародних відносин свого часу (від раннього Нового часу до сучасності). Ця діяль-

ність стала важливою складовою процесу інституціоналізації та розвитку дипломатичних служб провідних держав світу у XVI-XVIII століттях.

Утім, характерною особливістю розбудови і розвитку світової дипломатії, (у т.ч. – й української) усіх державних формувань була складна геополітична ситуація і формування дипломатичного інструментарію міждержавних відносин.

Звичайно, праця проф. Т.В. Зонової, враховуючи широту об'єкту дослідження та багатоплановість визначених авторкою дослідницьких науково-методичних завдань, заслуговує на високу оцінку. У той же час, хотілося б побажати в наступному виданні більш широко охопити при аналізі специфічні галузі дипломатії, зокрема – культурну дипломатію, військову дипломатію комерційну дипломатію, енергетичну дипломатію, цифрову дипломатію, віртуальну дипломатію, іміджеву дипломатію тощо.

У цілому ж, спудеї, слухачі й викладачі отримали у своє розпорядження доброякісний, змістовний, виважений у науково-теоретичному і методичному плані та виданий на належному поліграфічному рівні підручник. Він не поступається кращим європейським зразкам навчальних видань і залишається лише сподіватися, що він у найближчий час надійде до свого читача і разом з ним пройде свою апробацію.

Рекомендуємо нашим читачам цей новий підручник і сподіваємось, що він зацікавить їх, а студентам-міжнародникам та слухачам Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України допоможе в засвоєнні початкових курсів «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Дипломатія іноземних держав», «Дипломатична і консульська служба», «Світова дипломатія: історія і сучасність», «Теорія і техніка ведення переговорів», «Дипломатичний протокол і етикет» та ін.

Завдяки багатому конкретно-історичному фактажу, авторській концепції проф. Т.В.Зонової, та важливим науковим узагальненням рецензований підручник є суттєвим і предметним внеском у розвиток сучасної наукової концепції моделей дипломатії та дипломатичних систем світу і буде, безумовно, корисним для слухачів Дипломатичної академії України при МЗС України та студентів-міжнародників, усіх, хто цікавиться історією дипломатії та сучасною дипломатією.

Підручник написаний на високому теоретичному та методичному рівні і зацікавить також

науковців, професійних політиків, дипломатів, експертів, аналітиків з міжнародних питань, спеціалістів у галузі зовнішньополітичної діяльності, викладачів, працівників міністерств і відомств України. Рецензована праця може бути використана не лише безпосередньо в навчальному процесі. Вона може бути цікавою широкому колу науковців

та експертів, що вивчають дипломатію в історичному та сучасному вимірі.

Хочеться сподіватися, що цей підручник стане корисною знахідкою для майбутніх дипломатів, яким він і адресований у першу чергу.

Стаття надійшла до редколегії 08.04.2014

Прийнята до друку 14.05.2014